

A lakoma

**Avagy a szexualitás és nemek szimbolikus percepcióinak
vizsgálata a gasztroantropológia tükrében**

1. Bevezetés	3
2. Macaron és steak: A nemek szimbolikus interpretációja	7
3. A lakoma: A szexualizált étel	11
4. A társadalmilag elvárt nemi viselkedés szimbolikus megjelenése	14
5. Szimbolikus és kvázi kannibalizmus	20
6. Összegzés	27
7. Irodalomjegyzék	30
8. Képmelléklet	32

Bevezetés

A táplálkozás olyan alapvető, közös és az életben maradáshoz szükséges biológiai feltétel, mely megkerülhetetlen aspektusként van jelen, ha az embert bárminemű vizsgálat tárgyává tesszük. Az evés látszólag egyszerű cselekedete életünk szerves alkotójaként létezik és éppen eme tulajdonságának köszönhetően minden magasabb szintű egyéni, társadalmi vagy kulturális jelenség támpilléreül szolgál, alapvető volta miatt messzemenőig átszövi azokat. Malinowski úgy vélte, hogy a kultúra három nélkülözhetetlen szükséglet eredménye. Az alapvető szükségletek kielégítésére biológiai organizmus létünkéből adódóan van szükségünk (pl. élelemszerzés, hajlék, ruházat) (Boglár L. 2007). Mindemellett, ha elfogadjuk Maslow szükségletpiramisának hierarchikus felépítését, könnyen beláthatjuk, hogy az étkezés és a hozzá való viszony, valamint az azt övező szimbólumok vizsgálata által bepillantást nyerhetünk a kultúra integráns volta miatt annak valamennyi jelenségébe. Mélységében és jelentésgazdagságában tárhatjuk fel az élelemhez, illetve annak elkészítéséhez kapcsolódó valamennyi kulturális- és társadalmi jelenség mindama bugyrát, mely kutatói érdeklődésünk célkeresztjébe vetődik. Ahogy azt Mary Douglas megfogalmazta „If food treated as a code, the messages it encodes will be found in the pattern of social relations being expressed. The message is about different degrees of hierarchy, inclusion and exclusion, boundaries and transactions across the boundaries.” (Douglas 1997:36) (Ha az ételt kódként kezeljük, az üzenetek kódolva magukban hordozzák a társadalmi viszonyok mintáinak megnyilvánulásait. Az üzenet a hierarchia különböző szintjeiről, elzárkózásról és befogadásról, határvonalakról és a határokon keresztül folytatott ügyletekről árulkodhat.)

Kutatásom messzemenőig átitatott a holisztikus kultúrafelfogás alapgondolatával, mely értelmében a kultúra részegységeiből képesek vagyunk az egész kultúrára érvényes következtetéseket levonni. Figyelmem fókuszába a társadalmilag meghatározott nemi szerepek mibenlétét, a férfi és női nemi identitás változását és a két nem viszonyában kiemelkedő jelentőségű szexualitást helyeztem. A nemi ösztönért a hipotalamusznak nevezett agyi terület felel, mely az étel és ital iránti vágyat is szabályozza. Úgy tűnik, e tevékenységek szorosan kapcsolódnak egymáshoz valamennyi szinten. Előzetes feltevésem szerint a szimbólummá vált ételek és étellé vált szimbólumok visszatükrözik és megerősítik a társadalmilag elvárt nemi szerepeket és azok egymáshoz való viszonyát, a nemek közötti egyenlőtlenség, a nemi diszkrimináció, a megkövesedett vagy éppen változásban lévő nemi szerepek mind kifejezésre jutnak az ételek és főzés szintjén is. A szexualitás vizsgálatának érzékeny területét azért tartom munkám szempontjából elengedhetetlennek, mert felderítése

által lecsupaszítva tapasztalhatjuk meg a társadalmilag elvárt vagy szorgalmazott nemi viselkedés és a nemek viszonyának, jelentésrétegeinek szimbolikus interpretációit. Összességében tehát az evés és ételek jelenségekörét reflektív materiaként alkalmazva, kutatásom tanulsága szerint lehetőségünk adódik a gender kérdést, a nemi diszkriminációt, a két nem viszonyában mutatkozó egyenlőtlenségeket, valamint a szexualitást oly módon megközelíteni, hogy mindezek mélyebb jelentéseibe, struktúráiba nyerjünk betekintést.

Kutatásom során az étel, az étkezés, valamint az étel elkészítésének kulturális és társadalmi szimbólumait veszem górcső alá. Az ember kulturális lényként való létezésének fundamentuma a közös szimbólumokban való osztozás és ezek használata. Példának okáért minden kultúrára jellemző és nélkülözhetetlen szimbólumrendszer a nyelv. Leslie A. White szerint a szimbólumalkotás és alkalmazás az, ami az embert emberré teszi, a szimbólumok alkotják az emberiség világegyetemét. Ezenképpen maga a kultúra, amely szimbólumoktól függ, nem létezhetne az ember szimbólumalkotó képességei nélkül. (White 2006) Kétségtől az ember az egyetlen faj, amely az ostyában és borban istene húsát és véréát látja, vagy a kovászos tészta kelésében az asszony gyermekáldástól növekvő hasának dagadását, avagy a férfiúi fallosz duzzadását véli felfedezni. (Bourdieu 2000)

Az interjúk elemzése során túlnyomórészt, de nem kizárólagosan a szimbolikus antropológia módszereit alkalmaztam. A sűrű leírás alkalmazását témám megragadása és kibontása szempontjából elengedhetetlennek tartom. Geertz szerint az etnográfiai, avagy sűrű leírás nem más, mint a társadalmi beszédfolyamat értelmezése, amely ezáltal megszabadul az esetlegességétől és tanulmányozható formában kerül rögzítésre. A sűrű leírás a vizsgált jelenségeket sokoldalú értelem teli keretbe igyekszik helyezni. A leírás és értelmezés kombinációja, melyben összefonódik, ahogyan a vizsgált személyek értelmet adnak cselekedeteiknek azzal, ahogy a kutató ad értelmet annak (Geertz 1994). Kutatásom idiografikus beállítottságú, de a szimbolika általánosságainak feltárására törekszem. E vállalkozásomhoz az elméleti alátámasztást Mary Douglas nyújtja, aki szerint minél inkább személyes és intim a rituális szimbolika eredete, annál inkább hatásos az üzenete. Tehát egy szimbólum minél inkább az emberi tapasztalás közös készletéből származik, befogadása annál szélesebb körben biztosított. (Douglas 2003) Az étkezés jelenségeköre megfelel ennek a kritériumnak, hiszen közös tapasztalataink szerves részét képezi.

Kutatásom helyszíne Dunaújváros. A helyszín kiválasztásánál fontos szempont volt a település változatos etnikai, életkorbeli és életmódbeli összetétele, valamint korábbi

kutatásaim során olyan helyi ismeretségekre tettem szert, melyek által a kutatott minta reprezentativitását biztosítottam. A kutatás során megkérdezett kilenc alannal végzett munka során félig strukturált mélyinterjút alkalmaztam. A félig strukturált interjú teret enged a válaszadó egyéni gondolatmenetének, véleményalkotásának kifejtésére, de a kérdezéssel lehetőségünk adódik a beszélgetést a kívánt mederbe terelni vagy ott tartani. Az alanyok kiválasztását a kvótás mintavételi eljárás szerint valósítottam meg, melyben független változónak a nemzetiségi hovatartozást, az iskolai végzettséget és a vallásosság meglétét, illetve annak mértékét tekintettem. A független változók megválasztásának indoka azon előzetes felvetésemen alapult, mely szerint ezen tényezők nagyobb mértékben hatnak a szexualitáshoz való viszonyra (mely kutatásom egyik kulcsfontosságú területe), mint az életkor, vagy akár a nem. Ezen felvetésem helyességét sem igazolni sem cáfolni nem állt módomban a kutatás keretei között, hiszen a téma maga is önálló, kiterjedt vizsgálat tárgyává kívánkozik.

A Központi Statisztikai Hivatal 2011. évi népszámlálási adatai szerint Dunaújváros népessége megközelítőleg ötvenezer fő. Ebből 51,4% rendelkezik legalább érettségivel, a diplomások aránya pedig eléri a 16%-ot. A mintában ennek megfelelően 50%-ot meghaladó, azaz öt ember rendelkezik érettségi bizonyítvánnyal, és közülük egy fő szerzett diplomát felsőfokú oktatásban (Anna, Gyula, Tibor, Evelin, Éva). A városban öt nemzetiség van jelen nagyobb számban: a roma, lengyel, szerb, horvát és ruszin, de ezen etnikumú lakosok száma elenyésző az alapsokasághoz viszonyítva. A mintában egy fő képviseli a városban legnagyobb lélekszámot felvonultató roma etnikumot (István). A térségben Dunaújvárosban a legalacsonyabb a vallásos személyek jelenléte, mindösszesen a népesség harmada sorolható ide. Legjellemzőbb a római katolikus hit. A mintában két személy vallotta magát katolikusnak, de ezen belül passzív vallásgyakorlónak (Szilvia, István), emellett egy személy volt saját bevallása szerint buzgóan vallásos (Anna).

Az étel szimbolikus vonatkozásaival számos kiváló antropológus, pszichológus és egyéb tudományterületen jeleskedő gondolkodó foglalkozott, de jelen kutatásom és dolgozatom elkészültében négy szakember munkássága meghatározó szerepet játszott. Forgács Attila „Az evés lélektana” című könyve (Forgács 2004) felfedte előttem az evés és az étel kognitív és társadalmilag konstruált rétegeit, míg Paul Bloom „Élvezetek titka” című műve (Bloom 2011) rávilágított a mélyben munkáló emóciók jelentőségére. Mary Douglas munkái (Douglas 1997; 2003) pedig a dolgozat gerincét képező elméleti háttérrel teremtették meg, Clifford Geertz pedig a módszertan útvesztőiben kalauzolt, „Az értelmezés hatalma” című írását (Geertz

1994) használván jelzőfényként. Célom olyan kutatás lebonyolítása volt, mely nem elégszik meg a felszíni, könnyen értelmezhető adatok megszerzésével, hanem törekszik a szimbólumok és mélyben rejtező összefüggések feltárására.

A nemek szimbolikus interpretációja

Az ételeknek a genderre vonatkozó szimbólumai révén bepillantást nyerhetünk a társadalmilag meghatározott nemi szerepek mibenlétébe. A nőt és férfit különböző ételszimbólumok jelenítik meg, illetve különítik el társadalmilag és kognitívan is. Más ételpreferenciákat erősít a férfiakban és nőkben, eltérő választásokra sarkalja őket, áthatja és meghatározza nemi szerepeink milyenségét. A szimbólummá vált ételek és étellé vált szimbólumok visszatükrözik és megerősítik a társadalmilag elvárt nemi szerepeket és azok egymáshoz való viszonyát. Ebben a relációban elemezve a nemekkel társított ételek szimbolikáját a külső és belső nemi identifikáció, valamint a két nem közötti viszony struktúrái rajzolódnak ki szemeink előtt. A nő szimbolikusan maga is étel. Ennek magyarázata a nő táplálóképessége, mikoris saját testéből választja ki a csecsemő számára szükséges tejet, mintegy önmagával táplálva a gyermeket. Asszociatív narrációinkban a tej eredetileg maga az anya (Forgács 2004). A nő ételként való azonosítása nem csupán külső identifikációs eszköz, a férfiak fantazmagóriája, de a nők maguk is hivatkoznak magukra ételként. Szimbolikusan ugyan éltető elemmé, de nem élővé, észleletté nyilvánítva magukat, és nem pedig észlelővé. Ez a fajta szimbolizáció a női szerep passzív voltát sugallja. Bourdieu így ír erről a jelenségről „Férfiuralom” című munkájában: „A férfiuralom jelképes tárgyat formál a nőkből, akiknek létezése (*esse*) észlelet (*percipi*), [...]mindenekelőtt a többiek számára és szemében léteznek, vagyis kellemes, vonzó, rendelkezésre álló tárgyak.” (Bourdieu 2000:23) Társadalmilag meghatározott konstrukció ez, mely szervesen áthatja magunkról és a világról alkotott képünk, formálja viselkedésünk, alakítja gondolataink. Forgács idézi Babarczy Eszter „Emlékpogácsa” című novellájának részletét: „... harmatos lányok vagyunk, őszibarackok és mosolygós almák, nádszálkarcsú, eperszájú, gesztenyebarna, fonottkalácsnyi coppfal ékes, egyszóval ennivaló lányok...” (Forgács 2004:183)

A nőies ételek többnyire édesek. Az édes ételek az anyatej ízének megidézésével hatnak érzelmeinkre. Forgács a korai anya-gyermek kapcsolat etetés és evés aktusát a boldogság érzetének első megtapasztalásaként aposztrofálja. Mint írja: „Evés, etetve levés és jóllakás a lét archaikus édenisztikus élményét, a bölcső aranykorát idézi fel.” (Forgács 2004:136) A nő szimbolikusan gyakorta valamilyen „édes” és kevés kivételtől eltekintve mindig ehető dologhoz köthető.

Szilvia (40): „*A nőről téstafélék jutnak eszembe sült, főve, édesen.*”

A habos sütemények, pasztellszínű édességek, zamatos gyümölcsök vagy a cukorka színekbe öltöztetett budoárok mind a nőiesség vélt vagy valós aspektusait szimbolizálják. Anna (21) így eleveníti fel első találkozását a pornó világával:

„Tizenkét évesek lehettünk [...] Mikor benyomtuk a videót az egyik pasi már nyakig benne a volt a lecsóban, mármint a nőben.”

A férfi és férfiasság ételformát öltött szimbóluma ezzel teljes ellentétben a hús. A nőt jelképező ételszimbólumoktól eltérően azonban nem a férfi válik fogyaszthatóvá, hanem a hús kerül szimbolikusan a fennhatósága alá, ő válik a „húsok urává” vagy a „hús mesterévé”. A húsnak, mint szimbólumnak a férfiasnak tartott tulajdonságok, a férfias erények kidomborításában van szerepe. A hús képzete az erőszakossághoz, vitalitáshoz, részvétlenséghez kötődik. Kitüntetett szerepe van a vadhúsnak, amely igen árnyalt jelentésrétegekkel rendelkezik. A vadhús szimbólumrendszerében is megjelenik az erőszakosság, de kiegészül a szabadság, a korlátozatlanság, erő és nem utolsósorban a presztízs jelzőkkel. A vadhús néhány évtizeddel ezelőttig a kiváltságosok privilégiumának számított. Egy ennyire felértékelt alapanyaggal dolgozni pedig interjúalanyaim narrációjában férfiúi kiváltság, kitüntetett esemény.

Gyula (54): *„Amit biztos, hogy én főzök vadak, különlegességek.”*

A nő által készített étel a mindennapok része, még a férfi a különleges alkalmak, ünnepek szakácsa. Ekkor is a legértékesebbnek tartott alapanyaggal, a hússal munkálkodik.

István (42): *”[A férfiak] bizonyos ételeket sokkal jobban meg tudnak csinálni. Mondjuk egy birkapörköltet, mert az bűdös és a nő nem csinálja.[...] Általánosságban a nők sokkal jobban főznek, mint a férfiak. Vannak azért olyan ételek, amik rendezvényhez kötődnek mondjuk a halászlé és azokat jobban meg tudja egy férfi főzni.”*

Bourdieu szerint a férfioldalhoz tartoznak a nyilvános, magasztos, egyszeri tettek, melyek megtörik az élet szabályos menetét. A nőkre hárul ezzel szemben a folyamatosság nevében végzett mindenfajta házimunka, vagyis mindaz, ami intim, a színfalak mögött zajlik, netán nem való más szeme elé. (Bourdieu 2000) A társadalmilag megbecsült és elismert ételek, a nemzeti identitást kifejező vagy más tényező miatt lényegbevágó eledelek méltónak tetszenek a férfikéz általi elkészítésre. Tehetségük, hozzáértésük a társadalmi beszédfolyamat részévé válik. Az általam meginterjúvolt kilenc alany közül összesen hatan gondolták úgy, hogy a

férfiak jobban főznek. Ez azért lehet meglepő, mert a főzés, ételkészítés hagyományosan a női szerep sajátja.

Terike néni (77): „[a férfiak jobb szakácsok]... mert hát én nem tudom... más szájjal főznek.[...] Más a szájjuk a férfiaknak és aszerint fűszereznek.[...] A férfiszakácsok főztje mindig jobban ízlett. Apám is jobban főzött, mint anyám és a fiam is sok mindent jobban főz, mint én. Például ilyent, hogy halászlé, marhapörkölt, körömpörkölt, töltött káposzta igazán jól férfiak tudnak főzni.”

József (71): „[a férfiak jobban főznek] ... Talán jobban oda tudnak figyelni meg ők maguk is ingyencebbek, mint a lányok. Amikor én főztem akkor jóízűen megették a lányok. Elfogyott minden kaja, amit én főztem. Amit meg ő [a volt felesége] főzött abban csak turkáltak.”

A főzéshez való férfitehetség hangsúlyozása többé-kevésbé általános volt a harmincadik életévüket betöltött alanyaim között. Egy ezzel ellentétes tendencia is megfigyelhető legfiatalabb interjúalanyaim elbeszélései alapján. Bendegúz (18) és Evelin (22) nem láttak a jól főzés képessége és a nem közt összefüggést. A tehetséget olyan individuális dolognak tekintették, amely nem áll összekötetésben a nemmel. Társadalmilag a nemek konyhai tevékenysége is eltérő státusszal, presztízzsel bír. A konyha szimbolikusan egyfajta imago mundi, a világ kicsiben így par excellence alkalmas a nemek szerepeinek, viszonyuknak és a hozzájuk kapcsolódó előítéleteknek a bemutatására. A nő és férfi munkája eltérő értékítéletet kap, más típusú foglalatosságnak bélyegzik. Az interjúk során visszatérő momentum volt a férfiak „ínyencsége” és a nők sztenderdizmusa a konyha berkein belül.

Gyula (54): „A nők azok precízek. Bizonyos begyakorlott mozdulatokat hajlandóak teljesíteni változás nélkül. Az úgynevezett sztenderdizmusban professzionálisak tudnak lenni. A férfiak alkotóképessége az kreatívabb, sokoldalú. Sok újdonságot behoznak, a fűszerekkel bátrabban mernek bánni. A nők azok egyfajta séma szerint készítenek és attól nem hajlandóak eltérni.”

Ugyanaz a feladat nemes és bonyolult, ha férfi fog neki, de jelentéktelen semmiség, hiábavalóság, ha nő végzi el; a férfiaknak elég megkaparintani és az otthon keretein kívül végezni valamely hagyományosan női feladatot, ez mindjárt megnemesedik, átalakul, mint a szakács és a szakácsnő, a szabó és a varrónő közti különbség mutatja. „A munka számít másnak, észrevételezi Margaret Maruani, attól függően, hogy férfiak vagy nők végzik.” (Bourdieu 2000:21) Esetünkben két felfogás, két „szakácstípus” különül el nemek szerint. A férfi a kreatív, a művészi, az ingyenc, aki tud és mer újítani, akit nem kötnek gúzsba a

konvenciók. A nő pedig a mechanikus, a gyári munkás, aki képességei vagy tudása hiányosságaiból adódóan szokványos ételt készít szokványos módon. Ez a két szakácstípus az előítéletek széles spektrumár vonultatja fel, szimbolikusan reprezentálja a nő és férfi közt húzódó szerepkülönbségek konfliktusos voltát. Mondani sem kell, mi a probléma azzal, ha pusztán nemi különbségből adódóan értékeljük ugyanazt a tevékenységet vagy ételt a művész műremekének, vagy futószalagon előállított készterméknek. Ez az értékítélet nem pusztán az étkezés, ételek szférájára korlátozódik, de szimbolikusan tükrözi a társadalomban megbúvó előítéleteket, és az ezen előítéletek által indukált nemi diszkrimináció mibenlétét. Kutatásom tanulsága szerint a nemi szerepek megítélése változásban van. Legifjabb alanyaim már nem tulajdonítottak jelentőséget az étel és az ahhoz vezető út értékelésében a szakács nemének. Ugyanakkor paradox módon - ahogy azt a következőkben látni fogjuk - rájuk volt leginkább jellemző a hagyományos nemi szerepekhez köthető szexuális viselkedési minták szimbolikus megjelenítése, és a hozzájuk való ragaszkodás.

A szexualizált étel

*„Egy ínycsekknek való, pompás lakoma több mint a csábítás
egyik eszköze, félig már maga a szerelmi aktus.”*

Vinicenusz

Az evés és a szexualitás egymástól elválaszthatatlan, összefonódó jelenségek. Ahogy Forgács megfogalmazza, a két ősi funkció párhuzama ontogenetikus, filogenetikus és szociogenetikus szinteken egyaránt követhető (Forgács 2004). Enni és szeretkezni szimbolikus szinten jóformán egyre megy. Forgács kifejti, hogy az élettelen anyagtól az élő leginkább ez a két ösztönkör, az anyagcsere és szaporodás különíti el. A házassági ceremóniák, termékenységi rítusok elengedhetetlen része a közösen elfogyasztott bőséges lakoma. Gondoljunk a magyar nyelvterületen dívó lakodalom szó etimológiájára akár, melynek eredeti jelentése „nagy evés-ivás”, és célja a fiatal pár egyesülésének ünneplése és közösségi legitimációja. Nemigen találunk sem jelen korunkban, sem a múltban olyan kultúrát, ahol a házasságkötésben és más, termékenységet elősegítő ceremóniákban ne lenne az evésnek és az ételnek (akár áldozatként) kiemelkedő szerepe. Megannyi az emberi psziché rejtekeit kutató szakember vont már párhuzamot a két jelenségkör közé. Freud úgy vélte, a szexuális öröm a kora gyermekkori táplálkozásból ered. Maslow a primer drive-ok csoportjába helyezi őket, míg Erikson fejlődéslélektanában az oralitás szakasza a legkorábbi, és talán éppen ezért legjelentősebb szakasz.

Éhség és nemi vágy gyakran tételeződik ugyanazon érme két oldalaként az irodalomban és a kultúrtörténetben egyaránt. Az aszketizmus gyakorlata például egyaránt megköveteli a szigorú böjtöt és a nemi életéről való teljes lemondást éppúgy az indiai samayin (jobbkezes) aszkéták körében, akik teljes cölibátust fogadnak és vegetáriánus, szegényes étrenden élnek, mint a középkori katolikus szerzetesek között. (Tarr 1998) A nagy étvágyat ezzel szemben a magas libidó megnyilvánulásának tekintették megannyi korban, és tekintik gyakran ma is számos társadalomban. VIII. Henrik angol király feleségei kivégeztetése mellett főleg kicsapongó nemi életéről és falánkságáról volt nevezetes.

A szexualitás és étel, evés közvetett kapcsolatára utalnak az afrodiziákumnak kikiáltott anyagok is. Ezek nagyrészt ételek vagy főzetek, kivonatok, melyektől a nemi vágy felélénkülését remélik. Ezen anyagok (a parfümök és kencék kivételével, melyek jóval kevésbé gyakorta használatosak) a hiedelmek szerint elfogyasztásuk útján fejtik ki áldásos

hatásukat. A szó maga a szerelem, vágy és termékenység görög istennőjének nevéből ered. Bár tudományosan vágyfokozó hatásuk gyakran nem igazolható, mégis számos hívük akad világszerte. Az ősi azték kultúrában potencianövelő, illetve erőt fokozó növénynek tartották a chili paprikát, és csokoládéba keverve fogyasztották csata, valamint nász előtt. A kasmíri brahmanizmus elvei szerint kerülendők a csípős ételek, ugyanis lángra lobbantják az alacsonyrendű érzelmeket. Az ókori rómaiak különösen az osztrigát kedvelték és fogyasztották bőségesen lakomával egybekötött orgiasztikus ünnepségeik alkalmával. Az 1930-as években azt hitték, a férfiaknak félig sült húsokra van szükségük ahhoz, hogy fokozódjék bennük a vágy és erejüket megőrizték (de Roche 1991). Ha belátjuk az esszenciális kapcsolatot a nemiség és az evés között, a felvetés, miszerint minden kellemes étel vágyfokozó hatású igazolódni látszik. A népi bölcsesség szerint is a férfiak szívéhez a hasukon át vezet az út. A Káma-Szútra jó tanácsai értelmében pedig a nő elcsábítása a közösen elfogyasztott lakomával veszi kezdetét. „Az étkezőasztalnál a férfi üljön kedvese mellé és próbálja figyelmességgel körülvenni.” (Vátszjájana 1971)

A tantrikus szerelmi egyesülésben az étkezésnek kiemelkedő szerep jut. „A tantrikus páros rituálé közös fürdéssel kezdődik [...] Az öt szentség következik. Először megeszik a matsyát (halat) és a mamsát (a húst). Ezek az ételek hivatottak a testet erősíteni. Hozzá bort isznak, ez szimbolizálja a tüzet, mely a kedvet szítja. Közben kevés mudrát vesznek magukhoz.[...]Egy sor gyümölcs és mag melyek kivétel nélkül afrodiziákumok, illetve igen hatásos szerek a potencia növelésére. Ilyen a pínemag, a hasistartalmú kender, a maszlag vagy a mák magja, a mandragóra gyümölcse. Mikor a test ekképp fölkészül, kezdődik a mai-thuna.” (Huu 1987:47) A közös evészetnek vágyfokozó, incselkedő funkciója van.

Anna (21): „*Mondjuk mindig kipróbáltam volna az eper evészetet előjátékként. Egy tálca eper legyen bekészítve, de ne legyen elrontva cukorral, hanem csak önmagában legyen meg a vad pirossága és izgatón el lehet vele játszani úgy gondolom... Kicsi gyümölcs, de szépen ketté lehet harapni és ahogy harapod az epret úgy csókra áll a szád is tőle.*”

Bendegúz (18): „*A reggeli szex a legjobb, mondjuk az ágyban reggeli után vagy lehet közben is.*”

Emellett közösségteremtő funkciói is ismeretesek. „A felek úgy válnak fizikálisan és spirituálisan egyé, hogy az étel közös. Egyformák lesznek azáltal, hogy ugyanaz az étel kerül a gyomrukba.”(Forgács 2004:165) A közös étkezés a szövetség rangjára emelkedik, egyfajta szimbolikus egyesülés, mely gyakorta megelőzi a koitusz által bekövetkező hasonszórú

egyesülést. Hogy mennyire így van, ez azt tükrözi a tény is, hogy nyugati kultúránkban a leggyakoribb randevühelyszín az étterem.

Evelin (22): „*Szerintem a legromantikusabb dolgok a piknikek vagy a gyertyafényes vacsorák, főleg nyáron, az éttermek teraszán.*”

Az evés és szexualitás ilyes szintű párhuzamának tudatos felismerése előnyt jelent olyan projektek megvalósításában, melyekben valamely aspektus szerephez jut. Nem csupán azért mert a tudás általánosságban véve hatalom, hanem mert a két jelenségkör egymás mellé illesztésével kölcsönösen felerősítődik az általuk közvetített hatás, mintegy dupla „támadásnak” kitéve minket. Többek között ez az oka annak, hogy némely gyorséttermi hirdetésben bikinis szupermodellek falatoznak kéjesen hatalmas méretű hamburgerekből, hogy Nigella Lawson érzéki hangnemben előadott főzőműsora óriási népszerűsége tehetett szert, hogy bestsellerek, dalszövegek és tündérmesék sora épít direkt vagy átvitt értelemben a felfalatás, evés és szexualitás párhuzamára. Emlékszünk még a nagy port kavart „Zalabaromfi” hirdetésre, melyben egy csupasz ifjú nő testrészeit a bontott csirke részeinek feleltették meg? Ez egy groteszkül hanyag kivitelezése az evés és szexualitás jelentésrétegeinek egymás mellett történő csatasorba állítására a fogyasztókért vívott harcban. Ezen elfuserált kísérletben már ékesen csendülnek fel az elkövetkező fejezeteimben taglalt nemi szimbolika cirádás szólamai.

A társadalmilag elvárt nemi viselkedés szimbolikus megjelenése

Mint az előzőekben láthattuk, a szexualitás és evés ab ovo összetartozik, valamint a két nem eltérően szimbolizálódik. Ennek alapján egyértelműen kitetszik, hogy a társadalmilag elvárt nemi viselkedést és a nemek szerint elkülönülő társadalmilag szabályozott szexuális normákat képesen vagyunk feltárni az evés és étkezés jelentésrétegein keresztül. Mint a nemek szimbolikus interpretációja című fejezetemben is említettem, társadalmi környezetünk más ételpreferenciákat erősít a férfiakban és nőkben, eltérő választásokra sarkalja őket, áthatja és meghatározza nemi szerepeink milyenségét. „Az evés és a közösülés metamorfózisa magyarázza azt a megfigyelést, hogy a férfiak „nagyevése” gyakran szociális értéket képvisel, ezért nem is titkolják ezt.” (Forgács 2004:202) A nagy étvágy a magas libidóval koherens szimbolikus tartalmainkban. Ennek ellentétje is igaz, tehát az általános „étvágytalanság” vagy kóros soványságra törekvő evészavarok hátterében gyakran az aszexualitás kifejeződése, vagy a nemiség elutasítása áll. Freud szerint az anorexia nervosában szenvedő serdülő lányok erotikus félelmeiket és undorukat is kifejezik tüneteikkel. „A betegek gyakran szexuális erőszak elszenvedése után kezdenek el fogyni.” (Forgács 2004:201)

A nemiség elutasításának étel formában manifesztálódó visszautasítását jól példázza Árpád-házi Szent Margit esete is, aki házassági lehetőségeivel nem élve a kolostori életet választotta, ahol önsanyargatásig fokozódóan fosztotta meg magát minden földi jótól, legfőképpen pedig az ételek élvezetétől. A társadalom más nemi viselkedést szorgalmaz nőknél és férfiaknál, s ez szimbólumok szintjén megjelenik az étkezés szférájában is. Az ideális férfi ilyen értelmezési keretben „nagy evő”, aki szinte válogatás nélkül bekebelez minden tányérjára kerülő falatot.

Anna (21): „*A lényeg, hogy ne legyen válogatós, egyen meg mindent, amit jó szívvel elé tesznek.[...] Fogadjon szeretettel.*”

Érdekes összefüggés, hogy Anna (21) nemcsak az étkezőasztalnál végbemenő elfogadást tartja ideálisnak egy férfi esetében, de szerelmi kapcsolataira is alkalmazza az analógiát. Kardinális jelentőségű számára a partnere részéről történő elfogadás.

„*A legfontosabb, hogy fogadjon el rosszabb pillanataimban is. Vegye tudomásul, hogy nekem is lesznek rossz napjaim, ahogy neki is lesznek.*”

Tibor (51) is párhuzamot feltételezően beszél párkapcsolati és étkezési értékeiről. Számára a jó étel alapfeltétele nem feltétlen az ínycsiklandozó íz, vagy a megkapó küllem, hanem sokkal

inkább az érzelmi kapcsolódás, mint ahogy szerelmi kapcsolatában sem tartja kiemelt jelentőségűnek párja megjelenését.

„Nem kívül van ám a megfejtés soha, az belül dől el.[...] Klasszikus értelemben véve az én barátnőm nem egy szexi nő, nem is szép, ha úgy vesszük, de nekem az.[...] Az otthon ízei, a hagyományos ételek egyfajta biztonságot ad az embernek ha... egyfajta állandóságot.”

Visszakanyarodva a férfi szimbolikusan megjelenő társadalmi elvárásokkal befolyásolt nemi viselkedésére Bendegúz (18) így beszél a sztereotipikus ideális férfiról:

„Egy igazi férfi sokat eszik és nem gebe. Ha valaki finnyás az egyáltalán nem férfias.”

Éva (27): *„Engem az taszítana, ha egy férfi csak salátát enne.[...] Egyen normálisan.”*

Kultúránkban a férfi képzetéhez elmaradhatatlanul hozzátársul a potenciában is megmutatkozó erő tulajdonsága. Hadas Miklós tanulmánya rámutat arra a tényre, hogy a magyar férfieszmény és az uralkodó értékmodell a legapróbb gesztusokban is fellelhető beállítódásokig alapvetően az úriemberi-dzsentry viselkedési mintákból szökött szárba. Ez a modell pedig férfiasságot bizonyító és egyben fitogtató argumentumként kezeli az eredményes „kandúrkodást”, az elapadhatatlan szexuális vágyat, a szexuális aktusra való állandó készenlétben állást. (Hadas:2009) A férfiatól társadalmilag elvárt „nagyevés” szimbolikus formában konstruálja a férfieszmény sarkalatos pontjának számító magas szexuális potenciált. Társas helyzetekben is engedélyezett mitöbb, méltányolt a bőséges lakmározás, ezzel is kifejezve a nemiség területén megmutatkozó másfajta nagy étvágyat. (Forgács 2004)

Na de mi a helyzet a nőkkel? Egy az 1991 és 1996 évek között végzett szexuális beállítódást vizsgáló felmérés szerint a társadalom egészével ellentétben a legfiatalabb generációk nemi élete szexualizáltabbá vált a két időpont között. Ugyanakkor köreikben is továbbélni látszott a kettős standard a nemiséggel kapcsolatban. A kettős standard-melynek híveit Albert Ellis beszédes fogalommal szexuálfasisztáknak bélyegzi (Ellis 1976)- a társadalmi elvárásrendszer kettőségére utal. A kettős standard értelmében legszélsőségesebb megfogalmazásban a nőknek nincs önálló, öntörvényű szexualitásuk, az a férfi nemi vágyának függvénye és a reprodukció, az utódnemzés motívuma köré szerveződik. Ezzel szemben a férfi nemi gerjedelme magából a férfi mivoltából ered, és elemi erővel követeli jogosnak gondolt a jussát. A nő életében a szexualitásnak kis jelentősége van: elsősorban a család, a gyerek, a

háztartás, a magánélet szervezése fontos számára, míg a férfi számára a szexualitás alapvető fontosságú.(kodolányi.hu)

Az aszexuális nő és az erősen szexuális férfi tradicionális modellje ez. Ezen modell értelmében a nőnek a szexuális szimbolizációban bővelkedő aktust, az evést, szűk keretek közé szorítva illik végeznie. „Szegény nők rejtetten, szorongva, büntudattal, kényszeresen, szégyenkezve és titokban birkóznak meg az orális vágyak kielégítésével.” (Túry-Szabó-Forgács 1989)

Az általam vizsgált időszakban (2013-2014) korábban talán sohasem tapasztalt mértékben inogtak meg a női szexualitás alávetettségét vagy nemlétét hirdető érvrendszerének alapjai, legalábbis látszólag biztosan. Női magazinok garmadájának állandó témája a női nemiség és orgazmus-készség taglalása, nőket megcélzó erotikus regények válhattak világsikerű bestsellerré, sorozatok, filmek beszélnek teljes nyíltsággal a nőről, mint libidóval rendelkező entitásról. Úgy tűnik, a társadalom nemcsak elfogadja, de igényli a női szexuális vágyakról folytatott nyílt diskurzust. Ha azonban az evés szimbolikus aspektusainak tudatában közelítjük meg a jelenséget, azonnal szembesülhetünk annak ambivalens voltával. A társadalmilag elvárt nemi viselkedés normáinak verbálisan kifejezett, a társadalmi beszéd folyamat részévé vált és szimbolikusan kifejezett tartalmai egymással összeegyeztethetetlen viselkedési szabályszerűségeket közvetítenek. Interjúalanyaimat a férfi-nő interakció során legvonzóbbnak vélt női ételfogyasztásról és választásról kérdezve szinte kivétel nélkül a nő aszketikusan szerény, önmegtartóztató fogyasztását tartották ideálisnak.

Anna (21): „*Egy szexis nő, ha fel akar vágni egy férfinak, lehet csak salátát eszik vagy valami különleges kaját, mondjuk egy kis kaviárt.*”

Éva (27): „*A saláta női étel. Egy pasi meg nem enné.[...] Aztán joghurt, kefir... ezek mind olyan kis csajosak nem?[...] Az nem nőies, ha egy nő odaül egy pacalpörkölt mellé, de ha nagyon szereti a pörköltet ehet, de az olyan fura. Még egy pasi ehet.*”

Bendegúz (18): „*Egyen, amit akar, de ne habzsoljon. Nem szép látvány, ha egy nő két pofára tömi magát*”

Ebben a beállítódásban szexuális tartalmak mellett nyilvánvaló módon hatása mutatkozik korunk soványságeszményének, avagy vice versa. Az, hogy melyik jelenség melyikből következik, nem tisztázható. A kérdés, miszerint az aszexualitást tükröző, gyermekien „tisztá és ártatlan”, a vitalitást a termékenység elébe helyező nőre való igény volt-e az egyik

indukátora a soványságkultusz térhódításának, vagy az eszménykép társadalmi elfogadtatása és sulykolása alakította az étkezés, mint szexuális szimbólumként is megjelenő aktus megítélését, jelen korunk távlatából szinte felfejthetetlen gordiuszi csomóként terpeszkedik előttünk. Tény azonban, hogy hiába vált a női szexuális vágy és potenciál a közbeszéd tárgyává, mindennapi beszédfolyamataink szerves részévé, társadalmi közmegegyezésen alapuló szimbolikus megnyilvánulásai, evés formájába öntött manifeszt jelentései továbbra is a női nem aszexuális voltát közvetítik. A szexuálisan aktív nőket még mindig hajlamosak vagyunk „könnyen kaphatónak” vagy „kurvának”(a férfivágy kiszolgálójának) tekinteni, mintsem önálló szexualitással és öntörvényű vágyakkal rendelkező lényeknek. A „nem evés” az éhségérzet hiányát vagy az étel utáni vágy teljes leigázását sugallja.

Immáron tudatában annak, hogy az étel- evés-szexualitás jelentésrétegek között milyen erős összefüggés áll fenn, kijelenthetjük, hogy a női szerep sajátjaként számon tartott „csipegetés”, alig vagy nem evés a szexuális vágyak hiányát, vagy a rajtuk gyakorolt totális kontrollt közvetítik. Korcsoportok szerint némi differencia mutatkozik. Míg harmincadik életévüket be nem töltött alanyaik kategorikusan ideális vonásnak azt tekintették, ha egy nő viszonylag keveset eszik, kalóriaszegény étkeket választ, addig idősebb alanyaik narrációjában a női és férfi fogyasztás közti távolság csökken. Megítélésükben a nő még mindig kevesebbet kell, hogy egyék ugyan, de erre biológiai sajátosságai révén kényszerül (értsd, többnyire kisebb méretű a férfinél) és nem az „illendőség” vagy „tetszeni vágyás” sarkalják erre.

Na de mi is a probléma tulajdonképpen a két nem eltérőnek vélt szexuális viselkedésének szimbolikus megjelenítésével? A női libidó létezésének tagadása vagy figyelmen kívül hagyása a nemek közötti egyenlőség ellehetetlenülését eredményezheti. Ahogy Jeffrey Weeks megfogalmazza a XIX. században lezajló emancipációs folyamatokra vonatkoztatva, ma is érvényes megfigyelés. A szexualitás azért vált szimbolikus csatatérre, mert ez a középpontja a változásoknak, és mert pótlólagos közvetítő eszköz, melynek révén az összes többi kemény küzdelmet meg lehet vívni. (Weeks 1991) Ha a nő, mint szexuális vágyakkal és igényekkel rendelkező lény elismerést nyer társadalmilag, a szimbólumok jelentésrétegei révén is, az megkérdőjelezi a női nemi szerep és identitás kulturálisan beágyazott, megtokosodottnak vélt passzív, észleletként felfogott voltát. Többé már nem a férfivágyak passzív tárgya, hanem maga is aktív, cselekvőképes fél, aki tisztában van saját vágyaival és nem ódzkodik ezeket felvállalni. A nemek közötti teljes egyenlőség létrejöttének egyik feltétele a szexuális egyenlőség megteremtése. Ahogy Vátszjájana híres, hírhedt művében megfogalmazza:

„A férfiak és nők egyenlő természetű lények, lévén egyenlő gyönyört is éreznek...”(Vátszjájana 1971)

Különösen érdekes összefüggés fedezhető fel a keresztény vallásosság és a szexualitás kifejezése között. Interjúalanyaim között mindössze egy személy, Anna (21) vallotta magát vallásosnak. Ez annak a ténynek tulajdonítható jelenség, hogy Dunaújváros nagymértékben szekularizált település, melynek lakóira nagyfokú vallásosság nem jellemző. Interjúalanyaim többé-kevésbé tartották magukat bizonyos keresztény ételekre vonatkozó előírásokhoz, például nem ettek vért (István), de összességében elmondható, hogy a vallásosság nem játszott számottevő szerepet életükben, így nem hatott különösebben étkezésükre és szimbolikus ételfelfogásukra sem. Annak ellenére, hogy Annát római katolikus hitben nevelték és maximálisan azonosul a hitelvekkel, meglepő nyíltsággal beszélt nemi vágyairól és szexuális életéről. Szóbeli nyíltsága és szimbolikusan, az evés szintjén megmutatkozó szexuális attitűdje között azonban paradox polémia mutatkozik. Az összes kutatás során megkérdezett alany közül Anna tartotta magát legszigorúbban a nőkre vonatkozó étkezési elvárás rendszerhez. Olyan „szemérmességet” fejezett ki az evésre vonatkoztatva, mely említés szintjén sem került szóba szexualitásával kapcsolatban.

Anna (21): „*Tuti nem ennék egy fiú előtt, aki bejön. Egyszerűen zavarva, ha látná, ahogy mozog a szám. Aztán még lehet le is enné magam. Ne higgye, hogy béna vagyok...*”

Annának saját elmondása szerint nehézségei vannak szexualitása kifejezésével. Szavak szintjén megmutatkozó nyíltsága elmondása alapján, ellentétben áll az önmagáról alkotott képpel, a mindennap élethelyzetek során tanúsított viselkedésével. Önmagát egyáltalán nem tartja szexuálisan vonzónak, ehelyett a vidám, bájos és szép jelzőket adja meg legpozitívabb tulajdonságaiként. A „szexisség” Anna olvasatában az önmegmutatás képességét, illetve a szexualitás előtérbe helyezését jelenti mindennapi élethelyzetekben. Szexualitásában megjelenő gátlásai élesen megmutatkoznak az evés szintjén, mintegy az étkezés szférájára vetítve nemiségével kapcsolatos frusztrációját. Mivel Anna egyedülként képviselte a vallásosságot a kutatott mintában, lehetetlenség megítélni, hogy nemiséggel kapcsolatos attitűdjét a katolicizmus alakította, hatotta át vagy sem. Kétséggkívül a vallásnak létezik egyfajta konzerváló funkciója, ami - ahogy Tomka Miklós fogalmaz - a jövővel szemben inkább a múlt értékeire támaszkodást, a kulturális értelemben vett konzervativizmust segíti elő. „A vallás (legalábbis a nagyobb és régebbi vallások esetében) a felhalmozott történelmi emlékezet és folyamatosság nagysúlyú képviselője. Általában erőteljesebben képes a múlt

megőrzésére, mint változtatásra. Ezt szokás úgy jellemezni, hogy a vallás érték-konzerváló tényező.” (Tomka 1991: IV.4) A kereszténység minden haszna, jótéteménye és mélysége ellenére is kétségtől nagy hangsúlyt fektet felekezettől függetlenül a női szemérmesség, tisztaság, erkölcsösség fontosságára. A fedhetetlen szűz, az erkölcsi magaslatokra hágó anya és a tisztességben megvénült matróna képezik nőeszménye főtípusait. A női nemi vágyak, a libidó létezéséről gyakorta „nagyvonalúan” megfélemedezik vagy egyenesen destruktív tényezőnek tekinti, démonizálja. (Kéri 1996)

Bár Anna képes szóban kifejezni nemi vágyait, de viselkedése mélyebb, szimbolikus rétegeiben ezen vágyak tagadására helyezi a hangsúlyt. Rendkívül mérséklelesen táplálkozik. Bár elmondása szerint „eszik ő rendesen”, testtömeg indexe mindössze 17.21 (a normális tartomány 18,5-től veszi kezdetét). A kérdésemre, mely szerint van-e olyan étel, ami valami oknál fogva a szexualitáshoz kapcsolódik szerinte, elsőként az epret említi (fentebb), majd a barackot. Erről így beszél:

„A barack nem erotikus, de tiszta és hamvas.[...] Aki nem szűz azt nem tartom tisztának, mert már nem érintetlen többé...”

Anna rendelkezik szexuális tapasztalattal, mégis az asszociációs játék keretei között, melyben arra kértem, nevezzen meg egy olyan ételt, mely valamifajta módon tükrözi személyét, szintén a barackot említette. Azáltal, hogy önmagát szimbolikus viselkedésével és képzettársításával eltávolítja a testiségtől, leveti vágyairól a felelősség terhét. Képesse válik, hogy megfeleljen a társadalmilag sugallt nemi viselkedés elvárás-rendszerének. Bár mint fentebb írtam, egyetlen interjú elemzése által nem lehetséges megítélni a vallásos hit és a szexuális-evési szimbolikus attitűd kölcsönhatásának szegmenseit, vagy az interakció mértékét, de problémafelvetés szintjén releváns megállapítás, hogy a területen mélyebb vizsgálatot érdemlő összefüggések mutatkoznak.

Szimbolikus és kvázi kannibalizmus

A nemek közötti viszony, és annak néhol konfliktusos volta erőteljesen megmutatkozik a szexualitással mélységesen átitatott szimbolikus kannibalizmus, illetve-ahogy később látni fogjuk, kvázi kannibalizmus esetében is. Először is hadd adjak rövid betekintőt a kannibalisztika alapjaiba, majd nézzünk meg egy esetet, melynek keretei között a nőiség ételként felfogott önreprezentációja és a szimbolikus kannibalizmus vágya érhető tetten.

Erős bennünk az érzés, hogy más emberek nem tartoznak az elfogyasztható étel kategóriájába. Olyannyira így van ez, hogy sokan kétségbe vonják, hogy valaha léteztek olyan társadalmak, melyekben a kannibalizmus gyakorlata általános lett volna. Nézeteink szerint két indoka lehet az emberhús fogyasztásának. Az első ok a fehérjehiány, míg a másik a rituális megfontolás. A rituális kannibalizmus az esszencializmus elképzelésén alapszik, tehát azon, hogy minden dolognak van valami közvetlenül nem megfigyelhető igazi természete, lényege, és csak ez a rejtett természet számít igazán. Az ember alapvetően esszenciálisan gondolkodó lény. Az a gondolat, hogy bizonyos egyedeknek saját lényegük van különösen az emberre, vagy az emberhez szorosan kapcsolódó tárgyakhoz köthető. Sok kultúrában ezeket valamiféle láthatatlan erőként értelmezik és manának, csínek, kínek vagy életerőnek nevezik.

Keressük a kapcsolatot a különleges emberekkel, akik feltételezésünk szerint nagyobb mennyiséget birtokolnak ebből az erőből. Egy híres vagy csodált ember valamilyen használati tárgyának birtoklása vagy a személyes találkozás, érintkezés sokak számára áhított élményt jelent, hiszen erre az esszenciára átruházható jelenséggént tekintenek. Van azután a különleges személy testének feldarabolása és elfogyasztása, annak reményében, hogy az ember megszerzi annak képességeit. A motiváció egyértelműen a másik szellemének, esszenciájának eltulajdonítása. (Bloom 2011)

Bár kutatott alanyaim tudomásom szerint nem voltak kannibálok, de kétségkívül voltak kannibalizmusra utaló gondolataik. Evelin esetét szimbolikus kannibalizmusnak neveztem el. Ennek oka, hogy bár az emberhús fogyasztása távol áll elképzeléseitől, de metaforikus formába konvertálva mégis a szeretett személy lényegének megszerzésére törekszik. Forgács „Az evés lélektana” című könyvében virtuális kannibalizmusnak nevezi a jelenséget. „A bosszú” című novellából hozva példáját ismerteti az antropofágia (kannibalizmus) szimbolikus voltát, mikoris a mellőzött főhős kenyérből megformálja, majd tehetetlen dühében bekebelezi előljárója szobrát az őt ért megaláztatásokat viszonzván. (Forgács 2004)

A virtuális szó jelentése látszólagos, nem valódi. Találóbbrak éreztem munkám során a szimbolikus kannibalizmus kifejezést használni mivel általa egyszerre vagyok képes érékelteni az emberevés mímelt voltát és a jelentést közvetítő tárgy létezését. Tehát a kifejezés magában foglalja a virtuális szó által érékeltetett megjátszást, de nyomatékosabb formában utal az azt hordóó ételre. A kannibalizmus vágya nem egyedi vagy izolált. Mindennapi beszédfolyamatunk részét képezik a szimbolikus kannibalizmus nyelvi megnyilvánulásai. Ilyen például a „meg kell zabálni” vagy az „egyelek meg”, melyek a szeretet, gyengédség vagy elragadtatás ézésének gyakori kísérőmondatai. A szeretetteljes felfaladás motívuma nem ritka a kultúrtörténetben. Az iráni mítoszban az első emberpár, Martja és Martjanag túlárado szeretetükben felfalják saját gyermekeiket. (Forgács 2004) „Az evés és szeretet, vonzóóás és bekebelezés rokonságban állnak.” (Forgács 2004:143)

Evelin 22 éves tanuló. Szülei gyermekkorában elváltak. Édesanyja egyedül nevelte és ennek eredményeképpen erős érzelmi kötelék alakult ki kettejük között. Anyja halálának eshetőségére konkrét elképzelései vannak.

„ Erről nem is kéne beszélnem olyan bizarr. Na, jó szóval van egy tervem arra az esetre, ha anyukám meghalna. Úgy gondoltam ültetek majd egy gyümölcsfát a sírjára.”

A fa jelentés gazdag szimbolikája terjedelmes korpusssal rendelkezik. Jelképezheti az ősoket (gondoljunk csak a családfa kifejezésre), a tápláló és védelmet nyújtó anyát vagy anyaistennőt, de fallikus jelentése is lehet. Hidat képez az ég és föld között, összekapcsolja a szellemi és anyagi szférát.(Jankovics 1988)

Evelin (22): *„Szerintem szép lenne, de mikor először megemlítettem anyámnak teljesen kiakadt mintha valami szörnyűséget mondtam volna. Persze értem én, hogy kicsit fura, de olyan mesebelien fura nem visszataszítóan. Úgy értem az a fa magába szívna anyu maradványait és úgy alakítaná át őket, hogy meg lehessen enni. Aztán leszedném a gyümölcsöt, ha terem, hazavinném és megenném. Nem minden nap, de mondjuk különleges alkalmakkor ehetnék belőle. Szülinapokon és esküvőkön meg húsvétkor vagy nem is tudom. - azok hogy is mondjam...? - csodagyümölcsök lennének számomra.”*

Ez a szimbolikus cselekedet nem a mindennapok részét képezi, szigorúan kitüntetett időpontok, események rítusa. A rituálisan üzőtt szimbolikus kannibalizmus egyik formája a

katolikus vallásgyakorlat mikor Krisztus „testét és vérét” veszik magukhoz a hívek az oltáriszentség formájában. Másik példa, mikor a házasuló felek elfogyasztják a másikat jelképező marcipánfigurát a torta tetejéről, mintegy birtokviszonyukat jelezve, kölcsönös felolvadásukat a házasság égíse alatt megerősítve a szimbólumok nyelvén.

Evelin (22): *„Az olyan lenne, mintha anyukám örökké velem lenne, hiszen a részemmé válna. Szerintem ebben nincs semmi rossz.”*

Milyen fát ültetnél?

„Szilvát vagy cseresznyét. Ezek a gyümölcsök nem is tudom...valahogy jellemzőek anyura. Én is szeretném, ha majd fát ültetnének a síromra a gyerekeim. Körtét vagy gránátalmát vagy ilyesmi. Majd ők eldöntik. Fontos neked, hogy a gyerekeid részesüljenek csak a termésből? Nem inkább a szeretteim. Mondjuk, ha megházasodom és a férjem túlél engem, akkor ő is.”

Evelin esetében a szimbolikus kannibalizmus szeretetteljes eseményként tűnik fel, melynek célja a szeretett személy hűségének biztosítása, a szoros kapcsolat megtartása a halálon túl is. A gyümölcs rituális elfogyasztása nem más, mint kísérlet a halál teremtetten distanciacsökkentésére. Édesanyjának gyümölcs képében történő fogyasztása már valamelyest leveti magáról a kannibalizmus stigmáját, de a beszámolóból kitűnik, hogy ez nem sikerül maradéktalanul, hiszen maga Evelin is bizarrként említi vágyát. Később az elbeszélésben a „bizarr” jelző „furává” szelídül, és a mesék világának beemelése mintegy legitimálni hivatott az elgondolást. Valóban előforduló mesei motívum a sírból vagy egyenesen a tetemből kinövő fa gyümölcsének fogyasztása. A „Veres tehén” típusú mesékben például a megölt anya teteméből csodás fa nő, mely a gyümölcséhez csak leányát engedi nyúlni. (Jankovics 1998)

Könnyen előfordulhat, hogy ezzel a motívummal Evelin valamely mese kapcsán találkozott, és bár a történet elhalványult emlékezetében, gondolatisága elevenen befolyásolta az ételhez és a halálhoz köthető gondolatait. Érdekes megfigyelni, hogy Evelin elbeszélésében édesanyját és önmagát is haláluk bekövetkeztével szimbolikusan ugyan, de az elfogyasztható, felfalható jelenségek kategóriájába sorolja. Olyan entitássá kinevezve magukat, melynek lényegéből gyermekeik és Evelin esetében jövődöbéli párja részesülhet az evés aktusa által. Az anya gyermek általi elfogyasztásának motívuma úgy vélem, nem szorul mélységekbe menő magyarázatra. Az anya esszenciájának elfogyasztása révén annak gyermeke biztosítja a generációk közötti kapcsolat folytonosságát, emellett szimbolikusan rekonstruálja az anya-

gyermek kapcsolat egyik legkorábbi kötődést indukáló eseményét, a szoptatást. Mindezen indíttatások mellett pedig legyőzi a halált, saját magában feloldva a szeretett lényt. Ugyanakkor azzal, hogy Evelin férjével is meg kívánja osztani önmaga gyümölcs képébe öntött esszenciáját, visszaül a nemek ételszimbólumot öltött olvasatának kérdéséhez. Eme narráció, mely értelmében a nő maga szimbolikusan valamifajta étel, a férfi pedig ezen étel elfogyasztója és élvezője, mélységesen beágyazott kulturális, társadalmi és szimbolikus tartalmainkba. A férfi a nő szimbolikus felfalásával tökélyre vitt módon fejezi ki a kettejük közt fennálló hatalmi és birtokviszonyt. „A felfalás tradicionális irodalmi áldozata a nő.”(Forgács 183)

Ebben az egyetlen szimbolikus narrációban fellelhetjük a kutatásom alapját képező valamennyi probléma csíráját. Benne foglaltatik a nő észleltként identifikált volta és a női szexualitás létezésének vagy önállóságának tagadása éppúgy, mint a nemek közötti hierarchikus viszony képze. Hiszen ami étel, az nem éhezhet maga is, egész létezése és létezésének értelme az éhező (önállósággal és vágyakkal) rendelkező fél kiszolgáltatásának függvénye. Éva (27) így írja le a számára ideális szexuális partnert:

„Azt akarom, hogy kívánjon, hogy akarjon, hogy tépje szét.”

Éva vágya nem egyedülálló. Marta Meana szexuálpszichológus elmélete szerint a női nemi vágyat a másik félben keltett erotikus sóvárgás, vonzalom váltja ki. Ahogy ő fogalmaz, a nők a legkívánatosabb gyümölcs szerepében érzik elemükben magukat leginkább.(Meana 2010) A női emancipációs törekvések magukkal hozták, a női „éhség”, a nemi vágy közgondolkodásba kerülését, ami még ugyan nem eredményezett hathatós változást a társadalmi, kulturális szintér szimbolikus folyamataiban, de befolyása egyéni szinten maradéktalanul tetten érhető. Szintén Éva interjújából vett idézet:

„[az orális szexet] ... imádom csinálni. Nem tudok betelni vele, ahogy látom és érzem, ahogy élvezi [...] a hímveszőjét joghurtba mártanám [...] egyszerűen fel tudnám falni az embert.”

A kannibalizmus eszmeisége tűnik fel ismét, de már nincs jelen semmifajta szépítés, körülményeskedés vagy közvetítő tárgy. Ez kvázi kannibalizmus a maga legtisztább párlatában. A felfalás vágyának indítékai nüansznyi különbségektől eltekintve megegyeznek Evelin motivációival. A cél a távolság teljes és totális megszüntetése, a szeretett lény hűségének biztosítása. Emellett feltűnik a birtoklás vágya, hiszen Éva még élteben kívánja szimbolikusan elfogyasztani, „magáévá tenni” kedvesét, az esetleges konkurenciát teljes

mértékben kiiktatván olvasztva önmagába partnerét. Éva saját elmondása szerint „önző” típus, aki párkapcsolataiban kizárólagosságra törekszik, a monogámiát érzelmi és szexuális téren is rendkívül nagyra értékeli. A felfalás lényegiségét tekintve a felfalt entitás teljes birtokba vétele. Hatalmi viszonyt jelző aktus ez, melyben az elfogyasztó fél kerül fölénybe. Éva olyan szexuálisan aktív fiatal nő, akinek a narrációjában szembe kerül egymással a vágy a társadalmilag alakított nemi viselkedéssel történő maximális azonosulásra (a férfi kívánja őt, „falja fel”) és saját vágyai megélésének és kifejezésének szükséglete.

A felfaló tehát az önálló vágyakkal és szabadon megélt szexualitással rendelkező nő képe nem mentes a negatív sztereotípiáktól. Olyan veszélyes entitás ő, aki létevel a hagyományos női és férfi szerepmegingását eredményezheti. Carol Smart megállapítása a XIX. századbeli női szexualitás szabályozásával kapcsolatban a mai napig nem veszítette el relevanciáját, és gyakran kultúránk mélyebb rétegeiben ugyan, de továbbra is érzékelhető ezen nézetek messzire elérő hatása. E szerint a jogi, orvosi diskurzusok együttese olyan nő-kategóriát hoztak létre, melyben a nő, mint „rakoncátlan”, szabályozandó test jelenik meg. Eme nő szexuális és reprodukív képességeit állandó megfigyelésnek és szabályozásnak kell alávetni, mert a feltételezett „természetes” nő az erkölcsi és társadalmi rend megzavarásával fenyegetne. (Smart 1993)

A női szexualitás tehát olyan elemi fontosságú tényező, mely képes a megmerevedettnek vélt társadalmi és kulturális berendezkedést átalakítani, vagy akár a nemek közötti egyenlőtlenségmértékét csökkenteni, felszámolni azt. A férfit szimbolikusan bekebelezni képes nő képének megjelenése esszenciális jelentőségű a nemi egyenlőség megteremtésének folyamatában. A nemek közötti hatalmi helyzet egyensúlyba kerülésének egyik előzetes tünete a „másik véglet”- a nőt elnyelő férfi helyett, a férfit bekebelező nő- reflektorfénybe kerülése. Amíg ez csupán külső identifikációs eszköz volt, tehát csak a férfiak tételezik a nők eme képességét, éppen annyira hasztalan (hovatovább káros) volt, mintha ez a szimbolikus tartalmakban bővelkedő képzet meg sem született volna. A női szexualitás manifeszt megnyilvánulása a fennálló hatalmi berendezkedés megkérdőjelezésével sokkolta (vagy sokkolja ma is) a hagyományos nemi szerepek létjogosultságának és természetességének híveit. Gondoljuk a középkori keresztény meggyőződésre, mely szerint a boszorkányok (akik sátáni erők birtokában képesek hatalmat gyakorolni akár férfiemberen is) méregfogakat növesztenek hüvelyükbe. (Moukhtar 1996) A női szexualitás, az evés és a hatalom (avagy pusztán önrendelkezés) párhuzama pompásan szemeink elé tárul. Ahhoz, hogy a nemek egyenlőségének kérdésében hathatós változások menjenek végbe, a női belső

identifikációjának részévé kell, hogy váljék önmagának, mint éhező és felfaló lénynek az azonosítása. A felvett interjúk tanulsága szerint ez olyan folyamat, mely már zajlik ugyan, de jócskán a kezdőmétereket tapossunk. Nem új keletű identitáselemről beszélek, hiszen mindig voltak és lesznek nők, akik autonóm szexualitásukat felvállalva és kifejezve (szimbolikusan is) voltak képesek önmaguk megvalósítására. Nemes Nagy Ágnes mintegy 30 évvel ezelőtt e sorokat veti papírra:

„Ha húsevő növény lehetne testem, belémszívódnál, illatomba estem. Enyém lehetne langyos, barna bőröd, kényes kezed, amivel magad őrzöd,[...] Magamba innám olvadó húsdod, mely sűrű, s édes, mint a trópusok,[...] És mind magamba lenge lelkedet [...] magamba mind, mohón, elégítetlen, ha húsevő virág lehetne testem.”(A szomj)

Bátor és póre leírása ez a női nemi vágnak, különösen egy olyan kor távlatában, melybe a szexuális forradalom hatása éppen csak begyűrűzni látszott. Ahogy a kritikai elemzés során felvetődik, a vers nem más, mint a legteljesebb értelemben vett női szexualitás kifejeződése, férfifélelmek (és férfidurvaság) gerjesztője, a születés egyfajta inverze, a teljes elnyelődés – amely kultúrák története során nem egyszer démoni színezetet is kapott. (konyvvizsgalok.hu)

Érdekes jelenség a nemek viszonyának és a kvázi kannibalizmus szimbolikus megjelenése kapcsán a néhány éve elementáris erővel végighömpölygő vámpírkultusz hullám. A vámpír lényegiségét tekintve tökéletesen megvalósítja a felfalás metódusát, hiszen áldozata véréből táplálkozik. Maga a harapás a szexuális aktus metaforájaként jelenik meg. (Varga 2012) A tradicionális történetvezetés szerint (pl.: Drakula gróf válogatott rémtettei, Vámpírok bálja, Drakula filmek) a vámpír hímnemű, aki valamiféle érzelmi vagy szexuális viszonyba keveredik egy védtelen, halandó nővel. Tökéletes szimbolikus megjelenése ez a szexuálisan ragadozó természetű férfi és az eledelként felkínálkozó nő sztereotípiájának, mely úgy vélem nem kíván bősegebb magyarázatot. Annál inkább érdekes a vámpírkultuszra adott társadalmi reakció lenyűgöző mértéke. A vámpírok viszonylag statikus népszerűségi állandót tudhattak magukénak az elmúlt 35-40 évben. Készültek vámpír tematikájú sorozatok, születtek irodalmi alkotások, filmek és képregények, de a 2005-ben Stephenie Meyer tollából megjelent „Alkonyat” című regény a vámpírok valóságos aranykorát indította útjára. A történet a jól ismert séma szerint építkezik, néhány nem elhanyagolható változtatást eszközölve. Főhősünk a vámpír, az abszolút értelemben vett szuperhím, aki szupergyors, szupererős, szuperkülönleges és meglehetősen gyakran fejezi ki vágyát a főhősnő vérének kiszipolyozására, még főhősnőnk módfelett gyenge, esetlen és sebezhető ráadásul nem túl

hajlott életkorából fakadó naivitása is életben maradása ellen dolgozik, tehát teljes mértékben rászorul a vámpír védelmére és támogatására. Az hogy ez a nemi előítéletekkel és szimbolikus nemi reprezentációval átírt történet olyasfajta népszerűsége tehetett szert, melyet tapasztalhattunk azt jelzi, hogy a szerzőnek nagyon is érzékeny húrokat sikerült megpengetni társadalmunk ifjainak szívében vagy pontosabban nemi identitásuk szegmensein.

Fentebb utaltam rá, hogy meglepő, sőt paradox módon a fiatalabb korosztály tartja magát legszigorúbban a társadalmilag elvárt nemi viselkedésmódokhoz szimbolikus értelemben, az ő olvasatukban súlyosabb megítélés alá esnek az esetleges kihágások, de legalábbis komolyabb visszatetszést keltenek, mint az idősebb korosztály képviselői között. Ennél viszont sokkal kevésbé meglepő a tény, hogy az előzetesen idézett Anna, aki alanyaim közül legteljesebb mértékben tette magáévá a nőkre vonatkozó étkezési elvárás rendszert, egyik legkedvesebb könyveként az „Alkonyatot” említi. A történetek menetéből az derül ki, hogy Meyernek sikerült egy társadalmi igényre ráérezni és ezt kielégíteni. Igény mutatkozott a hagyományos női és férfi szerep, a tradicionális nemi viselkedés manifeszt megerősítésére, „legitimációjára”. A női szexualitás előtérbe kerülésére adott válaszreakció ez, mely a tradicionális nemi szerepekhez való visszatérést szorgalmazza. (Említést érdemlő információ, hogy Meyer a mormon felekezethez tartozik.) Mielőtt azonban végleg pálcát törnénk a vámpírkultusz feje felett, mondván a női szexualitás kiteljesedésének gátja csupán, ne feledkezzünk meg a vámpírtörténetek klisévé koptatott katartikus végkimeneteléről mikor is az eddig védtelen főhősnő maga is erőből duzzadó vérszívóvá alakul. Más hasonló felállású történetekkel szemben-például a szépség és szörny típusúak-benne foglaltatik az átalakulás lehetősége, a szimbolikus kifejezett szexuális egyenlőség alternatívája.

Összegzés

Előzetes feltevésem, amely szerint szimbólummá vált ételek és étellé vált szimbólumok visszatükrözik és megerősítik a társadalmilag elvárt nemi szerepeket, azok egymáshoz való viszonyát, a nemek közötti egyenlőtlenség, a nemi diszkrimináció és a nemi szerepek különböző aspektusai mind kifejezésre jutnak az ételek és főzés szintjén is, a kutatás eredményeinek ismeretében kijelenthető, hogy beigazolódott. Korábban végzett kutatásaim fényében tisztában voltam vele, hogy az ételekhez kapcsolódó attitűd és szimbolikus jelentésrétegek vizsgálata révén bepillantást nyerhetünk a kultúra mélyebb rétegeibe, és lehetőségünk nyílik az olyan jelenségeket, mint például a nemzeti identitást vagy a halálképet tanulmányozható formában megragadni. Éppen ezért nem ért váratlanul a felismerés, hogy a nemi szerepek és előítéletek lenyomatai mind megtalálhatóak az étkezés szférájában is. Első fejezetemben az étel nemek szerint elkülönülő szimbolikus tartalmaival foglalkoztam. Mint kiderült az ételnek olyan nemekre vonatkozó szimbolikus jelentésrétegei vannak, melyek erősítik a női nem „észleletként” való azonosítását, mintegy a „megízlelhető” és nem a „megízlelő” kategóriájába sorolva. A főzés presztízse is eltérő attól függően, hogy „ki fogja a fakanalat”. A férfi az ünnepek és kitüntetett események szakácsa, akinek a társadalmi közbeszéd „Isten adta” tehetséget tulajdonít. Művész, aki kreatív tevékenységet folytat, míg a nő szerepe szolgainak nevezhető a konyha szférájában, aki mechanikusan, munkás módjára végzi a főzési teendőket. Ez a felfogás szimbolikusan tükrözi a társadalomra jellemző nemi előítéletek széles spektrumát, melyek kutatásom tanulsága szerint dinamikus változásban vannak.

A szexualitás és evés szimbolikus értelemben egymással párhuzamba állíthatók. Olyan mélyben gyökerező összefüggésről van szó, melynek ismerete megannyi területen hasznosítható, hogy csak a marketinget, az evészavarok okának diagnosztizálását vagy az étkezési attitűd antropológiai elemzését említsem példaként.

A társadalmilag elvárt nemi viselkedés szintén megjelenik az étkezés szférájában. Ebben a narrációban a férfiak „nagyevése” társadalmilag szorgalmazott, hiszen ez a magas libidó és szexuális étvágy manifeszt kivetülésének tekinthető, szimbolikus formában jeleníti meg a férfieszmény sarkalatos pontjának számító magas szexuális potenciált. A nőkkel szemben támasztott elvárások ettől gyökeresen eltérőek. Interjúalanyaim-különös tekintettel a fiatalabb alanyokra- a nők önmegettartóztató, szerény ételfogyasztását tartották optimálisnak. Ez arra a tényre enged következtetni, hogy a kettős standard elvárás rendszere sokkal nagyobb

mértékben ágyazódott be kulturális és társadalmi berendezkedésünkbe, mint az első pillantásra tűnik. A női szerep sajátjaként számon tartott „csipegetés”, alig vagy nem evés a szexuális vágyak hiányát vagy a rajtuk aratott teljes kontrollt közvetíti, ami rendkívül problémás narráció, ha figyelembe vesszük, hogy a nemi egyenlőség megteremtésének kardinális jelentőségű szegmense a szexuális egyenlőség megteremtése, azaz a női nemi vágyak és libidó létezésének általános, társadalmi szintű elfogadása. Ha a nő és a női nemiség nem csupán, mint a férfivágy kiszolgálója, hanem öntörvényű és saját jogán létező szexualitás jelenne meg szimbolikusan is, az kétségbe vonná és felülírná a női nemi szerep passzív, tárgyiasított voltát. Feltevésem szerint a keresztény vallásosságnak szignifikáns hatása van a szexuális attitűd étkezésben is megmutatkozó szimbolikus tartalmaira, de ezen felvetés bizonyítására a vizsgált mintában fellelhető nagyfokú vallásosság hiányában nem volt módom. A jelenség további kutatást igényelne.

A szimbolikus és kvázi kannibalizmus taglalása nyomán a kutatás alapgondolatai köszönnek vissza. A felfalás és felfalatás módszerének szimbolikus rétegeiben fellelhető női szexualitás létezésének vagy önállóságának tagadása (vagy éppen előtérbe kerülése), a nő észleltként identifikált volta vagy ezen identifikáció megtagadása és a nemek közötti hierarchikus viszony képzete is. A kannibalizmus lényegiségét tekintve a felfalt entitás teljes birtokba vétele. Hatalmi viszonyt jelző aktus ez, melyben az elfogyasztó fél kerül fölénybe. A tradicionális olvasat, mely szerint a férfi „falja fel” nőt jelenleg is zajló változáson megy keresztül. Megjelenik a nő azon belső identifikációs eleme, melyben maga válik a felfalás szimbolikus végrehajtójává nem pedig ezen esemény tárgyává. Ez ékes argumentuma a változási folyamatoknak, hiszen a férfit szimbolikusan bekebelezni képes nő képének megjelenése esszenciális jelentőségű a nemi egyenlőség megteremtésének folyamatában.

Céлом olyan kutatás lebonyolítása volt, mely feltárja a nemek közötti viszony szimbólumokba ágyazott megjelenését az étkezés szférájában és nem elégszik meg a felszíni, könnyen értelmezhető adatok megszerzésével, hanem törekszik a szimbólumok és mélyben rejtő összefüggések feltárására, az étel és étkezés szimbolikus rendszerként való kezelése révén a kultúrát, társadalmat és egyént integráns egésként bemutatván. Úgy vélem ezen vállalkozásomat nyilvánvaló hiányosságai ellenére is siker koronázza. Azon a véleményen vagyok, hogy a kutatás eredményeit éppúgy árnyalhatná a homoszexuális orientáltságú alanyok vizsgált mintába kerülése, mint a vallásosságot képviselők gazdagabb felvonultatása és a kóros evészavarokban szenvedő alanyokkal felvett interjúk is. Ezen fehér foltokat további, az elkövetkező évekre tervezett kutatás keretei között kívánom kiküszöbölni.

Reményeim szerint kutatásom további, terjedelmesebb és bővebb mintát felvonultató vizsgálat támpilléréül szolgál, ami végül olyan tanulmány megszületését eredményezheti, mely képessé válik hozzájárulni a szimbolikus formában is megtapasztalt nemi egyenlőtlenségek mértékének mérsékléséhez.

Irodalomjegyzék

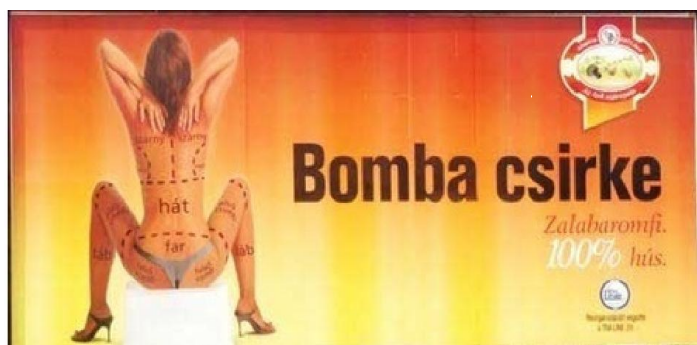
- Bloom, Paul
2011 *Élvezetek titka.* Akadémia Kiadó. Budapest. 13-57;163-180
- Boglár Lajos-Bali János
2007 A kulturális antropológia története dióhéjban. in: Boglár Lajos-Papp Richárd (szerk.) *A tükör két oldala.* Nyitott Könyvműhely Kiadó. Budapest.
- Bourdieu, Pierre
2000 Férfiuralom. Napvilág Kiadó. Budapest. 19-24
- de Roche, Max
1991 *A szerelem étkei.* Panem Kiadó. Budapest.
- Douglas, Mary
1997 Decipherin a meal. in: Carol Counihan (szerk.) *Food and Culture: A Reader.* Routledge Kiadó. New York. 36-37.
- 2003 Külső határok. in: Biczó Gábor (szerk.) *Antropológiai irányzatok a második világháború után.* Csokonai Kiadó. Debrecen 238-239.
- Ellis, Albert
1976 Szexuálfasizmus. in: Tóth László (szerk.) *A szex: Szociológia és társadalomtörténet.* Új Mandátum Kiadó. Budapest.
- Forgács Attila
2004 *Az evés lélektana.* Akadémia Kiadó. Budapest.
- Geertz, Clifford
1994 *Az értelmezés hatalma.* Századvég Kiadó. Budapest. 126-170
- Hadas Miklós
2009 *A maszkulinitás társadalmi konstrukciói és reprezentációi.* <http://real-d.mtak.hu/342/1/Hadas.pdf> (2014.10.05)
- Huu, Tien
1987 *A rizsföldek szerelme: Ázsia erotikus konyhaművészete.* Pesti Szalon Kiadó. Budapest.
- Jankovics Marcell
1998 *A fa mitológiája.* Csokonai Kiadó. Debrecen. 87-98
- Kéri Katalin
1996 *Érdekességek a nők történetéből.* IQDEPO. Pécs.

- Meana, Marta
2010
Desire is The Real FemaleOrgasm. <http://www.thefertilityadvocate.com/body-image/desire-is-the-real-female-orgasm-marta-meana/>. (2014.11.20)
- Moukhtar, Lucia
1996
A fogak, a harapás és a vagina dentata. in: *Psyhiaatria Hungarica*. XI. évfolyam. 6.szám
- Smart, Carol
1993
Széttagolt testek és rakoncátlan szexualitás. in: Tóth László (szerk.) *A szex: Szociológia és társadalomtörténet*. Új Mandátum Kiadó. Budapest.
- Tarr Dániel
1998
Indiai aszkéták. <http://www.tarrdaniel.com/documents/KulturalisAntropologia/aszketak.htm>. (2014.11.19)
- Tomka Miklós
1991
Vallásszociológia. Tankönyvkiadó. Budapest.
- Túry Ferenc-Szabó Péter-Forgács Attila
1989
A pszichoanalitikus táplálkozásszavarok morbiditásának vizsgálata a debreceni középiskolás és egyetemista populációban. MTA DAB. Debrecen.
- Varga Rita
2012
A vámpírkultusz változásai. <http://www.mipszi.hu/cikk/130717-vampirkultusz-valtozasai>. (2014.10.29)
- Vátszjájana
1971
Káma-Szútra: A szerelem tankönyve. Medicina Kiadó. Budapest.
- Weeks, Jeffrey
1991
„A természetnek ehhez semmi köze”: A szexológia szerepe. in: *A szex: Szociológia és társadalomtörténet*. Új Mandátum Kiadó. Budapest.
- White, Leslie A.
2006
A szimbólum: Az emberi viselkedés eredete és alapja. in: Paul Bohannon (szerk.) *Mérföldkövek a kulturális antropológiában*. Panem Kiadó. Budapest.
- „A szomj” kritikai elemzése
<http://konyvvizsgalok.blogspot.hu/2013/02/nemes-nagy-agnes-szomj-vers-es-dal.html> (2014.10.15)
- Kettős standard
<http://www.kodolanyi.hu/szabadpart/archiv/toth2.htm> (2014.10.01)

Képmelléklet

Négy népszerű televíziós főzőműsor házigazdája, akik remekül példázzák a főzési aktus nemenként eltérő megítélésének megjelenítését. A nők az otthon keretei között (vagy otthonnak látszó stúdióban) munkálkodnak, gyakran családi (vagy annak kikiáltott) recepteket készítenek.

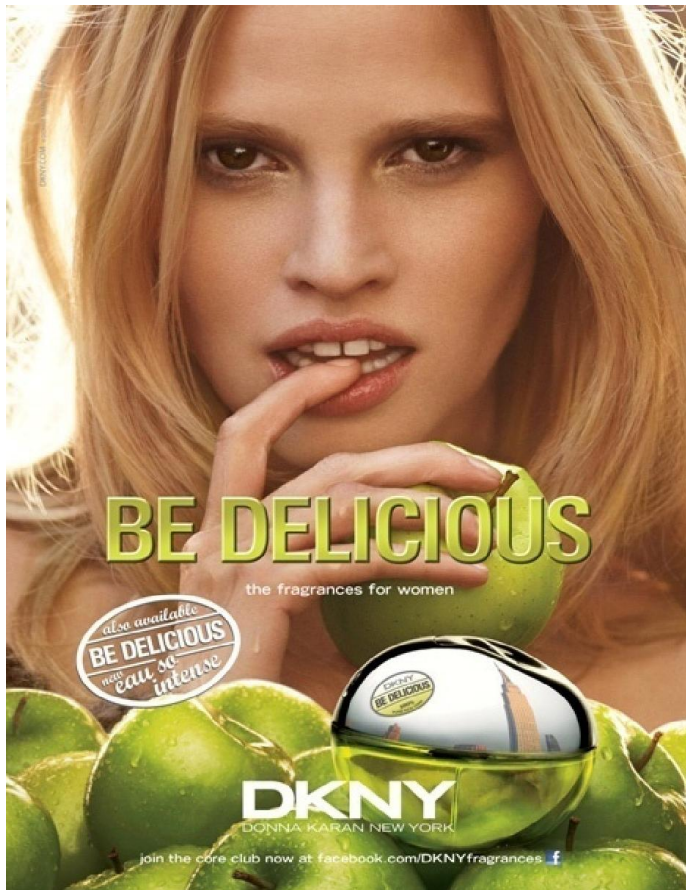
A férfiak professzionális konyhákban jelennek meg, egyenruhát viselnek, ezáltal is munkájuk magas színvonalát kifejezve, alkalmazottak dolgoznak kezük alá.



A nagy médiavisszhangot kiváltott Zalabaromfi-hirdetés és egy hasonló koncepciójú reklám.

Valamennyi a szexualitás megjelenítésével kínálja portékáját és ugyan úgy „ételként” jeleníti meg a női testet.





Az előzőekben taglalt formula
finomabban véghezvitt
kivitelezése. Nőket megcélzó
reklám, amely a nő saját
önreprezentációjára és belső
identifikációs elemeire alapoz.

A vámpírkultusz kapcsán gyakran
hivatkozott „Alkonyat” című regény
borítója. A megörökített jelenet
mondanivalóját tekintve a szerelmét és
önmagát „eledelként” felkínáló
főhősnő szimbolikus megjelenése.

